

Anita Burgund Isakov*

Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka

Violeta Marković**

Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka

Maria Cristina de Oliveira Salgado Nunes***

University of Algarve, Faculty for Social Sciences and Humanities

Reperkusije o studijama izgradnje konsenzusa: primer konsenzusa o veštinama podrške porodicama****

Apstrakt

Profesionalne veštine za podršku porodici su širok koncept koji uključuje različita znanja, stavove, osobine i tehničke sposobnosti. U pokušaju da se profesionalne veštine za podršku porodici katalogizuju, grupa eksperata, istraživača i stejkholdera iz oblasti podrške porodici okupili su se oko COST mreže CA18123 – *The European Family Support Network A bottom-up, evidence-based and multidisciplinary approach*. Kako bi se produbila postojeća saznanja iz literature i dostigla standardizacija veština u oblasti podrške porodicama kreiran je dizajn izgradnje konsenzusa među stručnjacima, profesorima, donosiocima odluka i praktičarima u polju podrške porodicama.

Nalazi upućuju da je radionica izgradnje konsenzusa imala slične rezultate kao i nalazi sistematskog pregleda literature u kojem su veštine podeljene na: stavove i osobine profesionalaca, specifično znanje i tehničke veštine. Nalazi sa radionice dali su jasne informacije za strukturu Delfi studije. Tekst razmatra

* anita.burgund@gmail.com

** violetamarkovic24@gmail.com

*** csnunes@ualg.pt

**** Rad je nastao kao rezultat kratkoročne naučne razmene (Short Term Scientific Mission) na kojoj su učestvovala Anita Burgund Isakov i Violeta Marković sa Fakulteta političkih nauka, a supervizorka iz host institucije je bila Maria Cristina de Oliveira Salgado Nunes sa Univerziteta u Algarveu. Ova misija sprovedena je u periodu jun–jul 2022. godine u okviru COST mreže broj CA18123 – *The European Family Support Network A bottom-up, evidence-based and multidisciplinary approach*.

različite modele izgradnje konsenzusa, njihove prednosti i nedostatke, kao i argumente za odabir Delfi studije. Temeljna razmatranja Delfi metoda u kontekstu izgradnje konsenzusa o vještinama podrške porodicama biće prikazana, kao i koraci u konstruisanju pristupa.

Ključne reči:

podrška porodici, veštine profesionalaca, Delfi studija

UVOD

Kao transdisciplinarno polje u začetku, podrška porodici se oslanja na niz socio-strukturalnih i psiho-socijalnih teorija ugrađenih u holistički, ekološki i sveobuhvatan pristup.¹ Usluge i programi podrške porodici na različite načine se uvode širom sveta. Oko usluga i programa podrške porodici formiraju se različiti okviri, što otežava i njihovu identifikaciju i poređenje. Kao jedinstvena perspektiva zasnovana na blagostanju i pravima, podrška porodici uključuje i set aktivnosti i pristup praksi koji podstiče pozitivne i neformalne društvene mreže kroz integrisane programe. Ti programi kombinuju statutarne, dobrovoljne i privatne agencije i usluge² u cilju unapređenja porodičnog funkcionisanja i razvoja aktivnosti unutar sistema podržavajućih odnosa i resursa.³ Usluge se, uglavnom, obezbeđuju u kontekstu mesta življenja, poput porodičnog domaćinstva i zajednice, i većina njih se primarno fokusira na rane intervencije koje imaju za cilj da promovišu i zaštite zdravlje, blagostanje i prava dece, mladih i njihovih porodica. Uzimajući ovo u obzir, očigledno je da su usluge podrške porodicama veoma značajne i rasprostranjene kroz različite oblasti, i moguće da su različito uspostavljene u različitim zemljama. Međutim, kako porodice imaju iste potrebe širom sveta i kako su porodice dinamični sistemi, bilo bi od velikog značaja standardizovati profesionalne veštine za podršku porodicama, makar u evropskom kontekstu.

U ovom radu, zaposleni u sistemu podrške porodicama podrazumevaju *širok spektar profesionalaca i paraprofesionalaca iz državnih i organizacija civilnog društva, uključenih u relevantne socijalne sisteme, koji svoje resurse koriste*

¹ David Herrera-Pastor, Nick Frost and Carmel Devaney, "Understanding contemporary Family Support: Reflections on theoretical and conceptual frameworks", *Social Work and Social Sciences Review*, Vol. 21, No. 2, 2019, pp. 27–45.

² Patrick Dolan, Nevenka Žegarac and Jelena Arsić, "Family Support as a Right of the Child", *Social Work and Social Sciences Review*, Vol. 21, No. 2, 2020, pp. 8–26.

³ Mary Daly, Rachel Bray, Zlata Bruckauf, Jasmina Byrne, Alice Margaria, Ninoslava Pećnik and Maureen Samms-Vaughan, *Family and parenting support: Policy and Provision in a Global Context*, United Nations, 2015, p. 56.

kako bi obezbedili konkretnu, emotivnu i podršku samopoštovanju porodicama kroz usluge savetovanja, ali i na niz drugih načina'.⁴ Podrška je razvojna, kompenzatorna ili zaštitna za porodice kao celine ili za njihove članove, i ima za cilj obezbeđivanje egzistencije, produktivnog razvoja i integracije porodice u zajednicu. Oslanjajući se na okvire socijalnog rada, psihologije, pedagogije, medicine i prava, profesionalci različitih profila, u saradnji sa paraprofesionalcima, organizuju, obezbeđuju i zagovaraju za usluge unutar okvira ljudskih i dečijih prava, podržavajući različite aspekte porodičnog funkcionisanja, istovremeno inkorporirajući pristup podrške porodici u svoju praksu.

Nadalje, termin „veštine” se često koristi naizmenično sa konceptima poput „kompetencije”, „intervencije” i „tehlike”.⁵ U ovom radu, znanje ćemo razmatrati kao skup činjenica, principa, teorija i praksi vezanih za specifičnu oblast rada ili istraživanja. Veštine su definisane kao skup sposobnosti koje omogućavaju primenu znanja i upotrebu tehnika u cilju izvršavanja zadataka i rešavanja problema u određenoj oblasti. Stavovi su dispozicije da se postupa u skladu sa određenim verovanjima, osećanjima i vrednostima.⁶

Kako bi se napravila razlika između profesionalnih veština za podršku porodici i drugih koncepata i kreirao katalog standarda o veštinama za podršku porodici, uloženi su napor u okviru radne grupe zadužene za ovu aktivnost u COST mreži. Sproveden je sistematski pregled literature na temu veština za podršku porodici, pregled udžbenika i priručnika, kao i pregled web stranica o podršci porodici. Nalazi sistematskog pregleda literature ukazuju da veštine za podršku porodice opisane u studijama mogu biti organizovane u tri teme:⁷

1. Kvaliteti profesionalaca (stavovi i osobine),
2. Tehničke veštine, i
3. Specifična znanja.

Nalazi studija ukazuju da su istraživane raznovrsne veštine za podršku porodicama i to: veštine profesionalne podrške za pomoć porodicama zanemarljive/zlostavljane dece ili dece na alternativnom staranju; veštine profesionalne

⁴ Nevenka Žegarac, Anita Burgund Isakov, Cristina Nunes and Ana Antunes, “Workforce Skills in Family Support: A Systematic Review”, *Research on Social Work Practice*, Vol. 31, No. 4, 2021, p. 402.

⁵ *Ibidem*, p. 402.

⁶ Maria Jose Rodrigo Lopez, Enrique Arranz Freijo, Angels Balsells Bailon, Victoria Hidalgo Garcia, Maria Luisa Maiquez Chavez, Juan Carlos Martin Quntana, Raquel-Amaya Martinez Gonzalez, Esperanza Ochaita Alderete and Ainhoa Manzano Fernandez, *Guía de Competencias Interprofesionales en Parentalidad Positiva*, FEMP, Madrid, 2021, p. 23.

⁷ Nevenka Žegarac, Anita Burgund Isakov, Cristina Nunes and Ana Antunes, *Workforce Skills in Family Support: A Systematic Review*, op. cit., p. 407.

podrške za pomoć porodicama sa decom sa problemima u ponašanju i porodicama sa decom sa invaliditetom; i veštine profesionalne podrške roditeljima pripadnicima etničkih manjina.^{8,9,10,11,12}

Pregled udžbenika i priručnika¹³ ukazuje da je samo nekoliko poglavlja imalo sadržaj vezan za profesionalne veštine za podršku porodici. Identifikovane veštine se pojavljuju grupisane na nivou intervencija, poput mentalnog zdravlja, psihologije i socijalnog rada, ali ne i kao domen sam za sebe. Odabrani udžbenici i poglavlja pokazuju da nedostaju standardizovane smernice za profesionalne veštine za podršku porodici, kao i da su potrebna dalja istraživanja u ovoj oblasti.^{14,15,16,17}

-
- ⁸ Gillian Bridge, "Child observation as a training strategy: social work with disabled children and their families", *Infant Observation*, Vol. 2, No. 2, 1999, pp. 51–66.
- ⁹ Ashok Chand and June Thoburn, "Research review: Child and family support services with minority ethnic families: What can we learn from research?", *Child & Family Social Work*, Vol. 10, No. 2, 2005, pp. 169–178.
- ¹⁰ David Cox, "From interdisciplinary to integrated care of the child with autism: The essential role for a code of ethics", *Journal of Autism and Developmental Disorders*, Vol. 42, No. 12, 2012, pp. 2729–2738.
- ¹¹ Mary Daly, Rachel Bray, Zlata Bruckauf, Jasmina Byrne, Alice Margaria, Ninoslava Pećnik and Maureen Samms-Vaughan, *Family and parenting support: Policy and Provision in a Global Context*, op. cit., p. 75.
- ¹² Elise Brassart, Claudia Prevost, Carine Betrisey, Maude Lemie and Chantal Desmarais, "Strategies developed by service providers to enhance treatment engagement by immigrant parents raising a child with a disability", *Journal of Child and Family Studies*, Vol. 26, No. 4, 2017, pp. 1230–1244.
- ¹³ Ana Antunes, Irena Avirovic Bundalevska and Makedonka Radulovic, *A review of books and handbooks related to the workforce skills in family support: Research Report*, EuroFam Net, 2022. Available from: https://eurofamnet.eu/sites/default/files/toolbox/academic-outputs/WG4_ReviewBooksHandbooks.pdf?e=2022-04-04 (Accessed July 22, 2022), p. 10.
- ¹⁴ Pamela Trevithick, *Social Work Skills and Knowledge*, Open University Press, London, 2012, p. 17.
- ¹⁵ Barbara Thomilson, *Family Assessment Handbook: An Introductory Practice Guide to Family Assessment*, Cengage Learning, Hampshire, 2015, p. 25.
- ¹⁶ JoEllen Patterson, Lee Williams, Todd M. Edwards, Larry Chamow and Claudia Grauf-Grounds, *Essential Skills in Family Therapy, Third Edition: From the First Interview to Termination*, The Guilford Press, New York, 2018, p. 21.
- ¹⁷ Peter Unwin and Rachel Hogg, *Effective Social Work With Children and Families: A Skills Handbook*, Kalifornija, SAGE, 2012, p. 32.

Pregled veb stranica o veštinama za podršku porodicama imao je za rezultat razvijanje tri međusobno povezane mape¹⁸:

- Mapa međunarodnih organizacija/agencija koje se bave podrškom porodica/dece (46 organizacija).
- Mapa porodične terapije, okupacione terapije, porodičnih edukatora i paraprofesionalaca u oblasti podrške porodicama (12 organizacija).
- Mapa organizacija u oblasti blagostanja mladih (30 organizacija).

Rezultati su pokazali da:

- Više od trećine veb resursa organizacija u ovoj oblasti nema jasnu definiciju veština navedeno uopšteno ili u posebnom dokumentu;
- Na veb sajtu jedne od četiri organizacije mogu se očitati neke veštine, obično delimično i na indirektan način;
- Većina organizacija na svojim veb sajtovima prikazuje ograničene opise veština ili upućuje na okvir standarda; i
- Neke informacije su ograničene na opise radnih mesta – međutim, retko je moguće pronaći opise poslova koji opisuju osobine ili veštine neophodne za podršku porodicama sa decom.

Naglašeno je da su na veb sajtovima organizacija na regionalnom nivou, naročito u SAD, veštine i profesionalne sposobnosti potrebne za podršku porodici, bolje oslikane kroz upućivanje na priznate standarde koje su definisali ključni akteri/relevantne institucije.

Nalazi upućuju da je potrebno primeniti novi metod prikupljanja podataka kako bi se razvio Katalog standarda profesionalnih veština za podršku porodici. Kako bi se to postiglo, članovi radne grupe su razmatrali sprovođenje Delfi studije kako bi se veštine za podršku porodici dodatno konceptualizovale. Uvid i razumevanje perspektive eksperata u oblasti podrške porodici i informisanje istraživača o mogućim početnim pitanjima za Delfi studiju poslužio je kao povod za organizovanje radionice izgradnje konsenzusa sa učesnicima koji se smatraju ekspertima u ovoj oblasti.

¹⁸ Mariana Buciuceanu-Vrabie, Nina Mešl, Nevenka Zegarac, Tadeja Kodele, *Content analysis of skills based on international organizations' webpage resources: Research report*, EuroFam Net, 2022. Available from https://eurofamnet.eu/sites/default/files/toolbox/WG4_AgenciesSkillStandards.pdf (Accessed July 22, 2022), p. 42.

METODOLOŠKI I ORGANIZACIONI IZAZOVI DELFI STUDIJA

Delfi studija je prvi put korišćena u vojnom kontekstu 1950-ih godina, a od 1960-ih u oblasti planiranja ekonomskog razvoja.¹⁹ Od tada, ova metodologija široko je korišćena u različitim akademskim okruženjima. Većina istraživača koristi definiciju Delfi studije koju su osmislili Linston i Turof (Linstone and Turoff)²⁰, koja Delfi tehniku definiše kao metod za strukturisanje grupnog komunikacionog procesa na način da taj proces bude efektivan u obezbeđivanju grupi individua, kao celine, da obrađuje kompleksan problem. Glavna svrha Delfi metode jeste da se dobije najpouzdaniji konsenzus od grupnog mišljenja eksperata kroz seriju intenzivnih upitnika kombinovanih sa kontrolisanim fidbekom.²¹ Delfi studija se obično koristi u ispitivanju oblasti i tema gde nedostaje istraživačkog znanja i ne postoji jasnost, a postoji kontroverza.²² Prema literaturi, Delfi studija se obično sprovodi u nekoliko krugova (najmanje tri, a najčešće četiri), a naglašava se važnost strukturisane i anonimne komunikacije među ekspertima.^{23,24}

Iako postoje neke varijacije u načinima na koji se Delfi studija može implementirati, neke karakteristike su zajedničke svim Delfi studijama, naročito ukoliko se primenjuje u kvalitativnim istraživanjima. Ove karakteristike

¹⁹ Arash Habibi, Azam Sarafrazi and Sedigheh Izadyar, "Delphi technique theoretical framework in qualitative research", *The International Journal of Engineering and Science*, Vol 3, No. 4, 2014, pp. 8–13.

²⁰ Harold A. Linstone and Murray Turoff, *The Delphi Method Techniques and Applications*, Addison Wesley, Massachusetts, 2002, p. 10.

²¹ Jackie Greatorex and Trevor Dexter, "An accessible analytical approach for investigating what happens between the rounds of a Delphi study", *Journal of advanced nursing*, Vol. 32, No. 4, 2000, pp. 1016–1024.

²² Susanne Iqbal and Laura Pipon-Young, "The Delphi method", *Psychologist*, Vol. 22, No. 7, pp. 598–601.

²³ Sinead Keeney, Hugh McKenna, and Felicity Hasson. *The Delphi technique in nursing and health research*, John Wiley & Sons, Oxford UK, 2011, p. 80.

²⁴ Aline Massaroli, Jussara Gue Martini, Monica Motta Lino, Debora Spensato and Rodrigo Massaroli, "The Delphi Method as a Methodological Framework for Research in Nursing", *Texto e Contexto*, Vol. 26, No. 4, 2018, pp. 1–9.

uključuju „namerni uzorak, anonimna i strukturirana komunikacija među učesnicima i tematska analiza”.²⁵ Proces Delfi studije obično je sledeći²⁶:

- Razvoj inicijalne Delfi studije i pitanja;
- Selekcija eksperata za panel;
- Distribucija upitnika u prvoj rundi;
- Prikupljanje i analiza odgovora iz prve runde;
- Obezbeđivanje fidbeka iz prve runde, formulisanje upitnika za drugu rundu na osnovu odgovora iz prve runde i distribucija upitnika;
- Ponavljanje koraka 4 i 5 kako bi se formulisao upitnik za treću rundu;
- Analiza finalnih rezultata;
- Distribucija rezultata panelistima.

Tokom pripreme i implementacije Delfi studije, najvažnija pitanja kojima bi trebalo da se pozabave istraživači odnose se na selekciju panela eksperata, kao i na proces dostizanja konsenzusa kroz nekoliko krugova. Oba ova aspekta predstavljaju suštinu Delfi studije, razdvajaju je od ostalih metoda (npr. fokus grupa) i fundamentalna su za pouzdanost podataka.

Selekcija ekspert panela

Uprkos tome što je ekspert panel suštinski važan za sprovođenje Delfi studije, a način na koji se sprovodi selekcija može da utiče na validnost i pouzdanost podataka, u literaturi su nedovoljno razmatrani načini i kriterijumi za selekciju eksperata za sprovođenje Delfi studija. Literatura, međutim, upućuje na značaj razmatranja inherentnih kvaliteta suštinski važnih prilikom definisanja eksperata, kao i na to kako različiti tipovi Delfi panela i uzorkovanja mogu da utiču na definiciju i, samim tim, na selekciju eksperata.²⁷ Eksperti pružaju dostupan izvor informacija koje se mogu prikupiti brzo, a često obezbeđuju znanje kada tradicionalno istraživanje nije sprovedeno. Eksperti mogu biti definisani na nekoliko načina²⁸, poput njihove pozicije u hijerarhiji, javnog priznanja ili preporuke drugih učesnika u studiji. Dodatno, eksperti mogu biti

²⁵ Shane R. Brady, “Utilizing and adapting the Delphi method for use in qualitative research”, *International Journal of Qualitative Methods* Vol. 14, No. 5, 2015, pp. 1–5.

²⁶ David W. Stewart and Shamdasani Prem N., *Focus groups: Theory and practice*, Vol. 20. Sage publications, 2014, p. 37.

²⁷ John, Baker, Karina Lovell, and Neil Harris, “How expert are the experts? An exploration of the concept of ‘expert’ within Delphi panel techniques”, *Nurse researcher*, Vol. 14, No. 1, 2006, pp. 59–70.

²⁸ Donna, Mead, and Laurence, Mosely, “The use of the Delphi as a research approach”, *Nurse researcher*, Vol. 8, No. 4, 2001, pp. 4–23.

informisane individue, specijalisti u oblasti ili osobe koje imaju znanje o specifičnoj temi.²⁹ Eksperti u Delfi studiji trebalo bi da budu predstavnici njihove profesionalne grupe, sa dovoljno ekspertize da obezbede ključna znanja o temi studije. U literaturi postoji određen konsenzus da bi eksperti trebalo da se biraju kroz kombinaciju nekoliko kriterijuma, uključujući znanje i iskustvo, a da grupa eksperata treba da bude heterogena i da uključuje raznoliku grupu učesnika iz različitih oblasti važnih za temu same studije. Ipak, trebalo bi voditi računa prilikom izbora eksperata da iskustvo koje osoba ima u određenoj oblasti ne mora nužno da znači da je ta osoba ekspert s obzirom na to da je ekspertizu teško izmeriti samo na osnovu iskustva. Takođe, izbor heterogenog panela može da oteža postizanje ograničenog broja eksperata, te se zaključuje da istraživači imaju odgovornost da izaberu najprikladniju grupu eksperata i da taj izbor mogu da brane validnim argumentima.³⁰

Postizanje konsenzusa kroz više krugova Delfi studije

Kako bi se postigao konsenzus u Delfi studiji najčešće se sprovodi nekoliko krugova konsultacija sa selektovanom grupom eksperata. Krugovi obično podrazumevaju primenu različitih metoda u prikupljanju podataka, i najčešće se sprovode na sledeći način³¹:

1. krug: U prvom krugu, Delfi studija obično se sprovodi distribucijom upitnika sa otvorenim pitanjima. Upitnik sa otvorenim pitanjima služi kao kamen temeljac za traženje specifičnih informacija o temi Delfi studije. Nakon što dobiju odgovore ispitanika, istraživači analiziraju podatke na osnovu kojih formiraju dobro strukturiran upitnik koji obično ima zatvorena pitanja. Ovaj upitnik se koristi kao instrument istraživanja za drugi krug prikupljanja podataka.
2. krug: U drugom krugu, svaki učesnik Delfi studije dobija drugi upitnik i od njega se traži da pregleda stavke koje su istraživači sumirali na osnovu informacija datih u prvom krugu. Shodno tome, od panelista u Delfi studiji se može tražiti da ocene ili „rangiraju” stavke kako bi uspostavili preliminarne prioritete među stavkama. Kao rezultat drugog kruga identifikuju se oblasti neslaganja i slaganja. U ovom krugu

²⁹ Sinead Keeney, Felicity Hasson, and Hugh P. McKenna, “A critical review of the Delphi technique as a research methodology for nursing”, *International journal of nursing studies*, Vol. 38, No. 2, 2001, pp. 195–200.

³⁰ Thelma Sumsion, “The Delphi technique: an adaptive research tool”, *British Journal of Occupational Therapy*, Vol. 61, No. 4, 1998, pp. 153–156.

³¹ Chia-Chien Hsu and Sandford Brian A., “The Delphi technique: making sense of consensus”, *Practical assessment, research, and evaluation*, Vol. 12, No. 1, 2007, pp. 1–8.

počinje da se formira konsenzus i rezultati se mogu predstaviti među odgovorima učesnika.

3. krug: U trećem krugu, svaki panelista Delfi studije dobija upitnik koji uključuje stavke i ocene koje su sumirali istraživači u prethodnom krugu i od njih se traži da revidiraju svoje procene ili da preciziraju razloge za ostajanje van konsenzusa. Ovaj krug daje panelistima priliku da daju dodatna pojašnjenja kako informacija tako i svojih sudova o relativnoj važnosti stavki. Međutim, u poređenju sa prethodnim krugom, može se očekivati samo blagi porast stepena konsenzusa.
4. krug: U četvrtom i često poslednjem krugu spisak preostalih stavki, njihove ocene, mišljenja manjina i stavke oko kojih se pokušava doći do konsenzusa distribuiraju se panelistima. Ova runda pruža konačnu priliku učesnicima da revidiraju svoje odgovore.

Koliki broj krugova će svaka Delfi studija imati u mnogome zavisi od stepena konsenzusa koji istraživači pokušavaju da dostignu. U tom smislu, broj krugova može da varira od tri do pet krugova, sve dok istraživači ne budu zaključili da je stepen postignutog konsenzusa dovoljan kako bi izveli validne zaključke. Važno je da, nakon sprovođenja krugova istraživanja i finalne obrade rezultata, učesnici u Delfi studiji dobiju konačne rezultate kako bi se održao princip otvorene i strukturisane komunikacije sa ekspertima.

METOD

Brojna istraživanja ukazuju na značaj razvijanja alternativnih strategija za uspostavljanje osnovne baze znanja koja bi služila kao putokaz za intervencije u određenoj oblasti. Ove strategije su opšte poznate kao metodologije izgradnje konsenzusa, od kojih je Delfi studija jedna.³² Metodologije izgradnje konsenzusa izgrađene su na znanjima da se vredno saznanje stiče kroz podržavanje procesa refleksije profesionalaca.^{33,34} Eksperimentalno refleksivno učenje je važan izvor znanja za razvoj profesionalne ekspertize.

Aktivnost izgradnje konsenzusa sa ekspertima u oblasti podrške porodicama održana je kao četvorosatna radionica na 8. sastanku EuroFam Net-a na

³² Edward A. S. Duncan, "The nature and use of consensus methodology in practice" in Taylor Renee R. Kielhofner (ed.), *Research in occupational therapy: Methods of inquiry for enhancing practice*, LA Davis, Philadelphia, 2006, pp. 401–410.

³³ David A. Kolb, *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*, Englewood Cliffs, New York, 1984, p. 29.

³⁴ Donald A. Schon, *How professionals think in action*, Basic Books, New York, 1983, p. 43.

Univerzitetu u Algarveu u Portugalu u junu 2022. godine. Grupa učesnika je bila sastavljena od 13 eksperata, istraživača i stejkholdera sa iskustvom rada u oblasti podrške porodicama u Evropi. Učesnicima je dato opšte pitanje: Koje veštine bi profesionalci trebalo da imaju kako bi se porodice osećale podržano i kako bi bile podržane?

Svakom učesniku je dat određeni broj papirića sa pitanjem, nakon čega su bili zamoljeni da napišu svoje asocijacije na pitanje. Nakon što su svi učesnici završili, svi papirići su postavljeni na belu tablu gde su učesnici pokušali da izgrade konsenzus o veštinama za podršku porodicama tako što su grupisali asocijacije. Izgradnja konsenzusa je bila grupna aktivnost u kojoj su eksperti zajedno pokušali da grupišu i organizuju asocijacije na veštine u kategorije. Tokom ovog procesa učesnici su diskutovali i razmenjivali gledišta i uvide na rezultate. Nakon što se grupa složila sa kategorijama i napravila klasifikacije, različiti modeli organizacije veština su bili ponuđeni od strane različitih učesnika.

Smatramo da je traganje za uspostavljanjem baze znanja o profesionalnim veštinama za podršku porodici važno iz dva razloga. Prvo, eksplicitno identifikovanje oblasti gde konsenzus postoji, a gde ne postoji, obezbediće jaku podlogu za programsko promišljanje i preispitivanje politika u ovoj oblasti. Ovo obično uključuje i diseminaciju smernica za razvoj programa (tamo gde postoji konsenzus) i fokusiranu debatu (tamo gde konsenzus ne postoji). Drugo, definisanje postojeće baze znanja o veštinama podrške porodicama omogućiće razmatranje stepena do kojeg ova baza efektivno reflektuje relevantne uvide trenutnih istraživanja kako bi se to znanje unapredilo.

REZULTATI

Učesnici na radionici su produkovali značajan broj asocijacija na veštine, koje su zatim grupisane u šest grupa: perspektiva snaga, osobine pružaoca usluga, tehničke, komunikacione, relacione i organizacione veštine. Neke od ovih veština su se ponavljale, npr. empatija se ponovila devet puta, aktivno slušanje šest puta, timski rad, komunikacione veštine, slušanje i poštovanje su se ponovili četiri puta, odgovornost, fleksibilnost, adaptibilnost, poverenje, znanje, rešavanje problema, ko-kreacija i saradnja su se ponovile tri puta, a planiranje, red, refleksija, neosuđivanje, spremnost, osnaživanje, pozitivnost i strpljenje su se ponovile dva puta. Ovakav način grupisanja asocijacija veština ukazuje na to da eksperti imaju tendenciju da prepoznaju i *osobine* i *perspektivu snaga* kao važan i nedeljiv deo veština. U prepoznavanju veština koje su ovde grupisane pod *relacione*, *komunikacione*, *tehničke* i *organizacione* eksperti su pokušali da kreiraju neki oblik organizacije ovih veština s obzirom na to da je u procesu izgradnje konsenzusa primećeno da su neke veštine međusobno povezane i da bi mogle da budu grupisane istovremeno u različite klastere, dok su neke veštine prepoznate kao korske.

U skladu sa ovim, profesionalci su razvili i niz predloga za organizaciju prepoznatih veština, te su se izdvojila tri predloga:

- Organizacija veština kao piramide u kojoj su osobine i perspektiva snaga smeštene u bazu piramide, nakon toga relacije, komunikacione, pa organizacione, i na vrhu piramide su stavili tehničke veštine. Racio za ovakvu hijerarhiju bio je da su veštine izgrađene na osobinama i snagama, da su neke veštine mnogo šire i kompleksnije, poput relacionih i komunikacijskih veština, dok su organizacione i tehničke manje kompleksne. U literaturi je ovaj tip organizacije veština obično povezan sa prikazom kompetencija u različitim poljima poput obrazovanja³⁵, zdravstvene zaštite³⁶, kulturnih kompetencija³⁷, održivog razvoja³⁸ i kontinuiranog profesionalnog razvoja.³⁹
- Organizacija veština u dijagram isprepletenih krugova, gde su eksperti ponudili grupaciju veština kroz isprepletane krugove, gde su u središtu relacije veštine, dok se perspektiva snaga, komunikacione, organizacione i tehničke veštine preklapaju oko relacionih. Osobine su smeštene u širi krug, s obzirom na to da su, kao širi koncept, inkorporirane u sve pomenute veštine.
- Organizacija veština u dijagram koncentričnih krugova, gde se u središtu nalaze relacije veštine, okružene komunikacionim, organizacionim i tehničkim veštinama, praćeni perspektivnom snagom i osobinama. Ovaj dijagram je kreiran iz perspektive korskih veština koje bi trebalo da se koriste u svim interakcijama sa porodicama, a ove korske

³⁵ Mary Louise Hemmeter, Patricia A. Snyder, Lise Fox and James Algina, "Evaluating the Implementation of the Pyramid Model for Promoting Social-Emotional Competence in Early Childhood Classrooms", *Topics in Early Childhood Special Education*, Vol. 36, No. 3, 2016, pp. 133–146.

³⁶ Behzad Damari and Elham Ehsani Chimeh, "Public Health Activist Skills Pyramid: A Model for Implementing Health in All Policies", *Social Work in Public Health*, Vol. 32, No. 7, 2017, pp. 407–420.

³⁷ Costas Constantinou, Alexia Papageorgiou, George Samoutis and Peter McCrorie, "Acquire, apply, and activate knowledge: A pyramid model for teaching and integrating cultural competence in medical curricula", *Patient Education and Counseling*, Vol. 101, No. 6, 2018, pp. 1147–1151.

³⁸ Yared Nigussie Demssie, Renate Wesselink, Harm J.A. Biemans and Martin Mulder, "Think outside the European box: Identifying sustainability competencies for a base of the pyramid context", *Journal of Cleaner Production*, Vol. 221, 2019, pp. 828–838.

³⁹ Betsy White Williams, Phil Byrne, Dillon Welindt and Michael V. Williams, "Miller's Pyramid and Core Competency Assessment: A Study in Relationship Construct Validity", *Journal of Continuing Education in the Health Professions*, Vol. 36, No. 4, 2016, pp. 295–299.

veštine su okružene generalnijim i širim veštinama koje se koriste u komunikaciji sa korisnicima u različitim okruženjima. Izgradnja odnosa (relacione veštine) kao korska veština predstavljena je u literaturi u oblasti socijalnog rada obično kao nerazdvojiva od komunikacionih, veština intervjuisanja i organizacionih veština i zasniva se na vrednostima i atributima, koje su u ovom istraživanju nazvane osobinama.^{40,41,42}

Ovi nalazi koreliraju sa nalazima sistematskog pregleda literature⁴³ gde su veštine podrške porodici bile podeljene na kvalitete profesionalaca, tehničke veštine i specifično znanje.

Metode izgradnje konsenzusa

U literaturi su prepoznate različite strategije izgradnje konsenzusa^{44,45,46}. Izgradnja konsenzusa ne znači da se učesnici a priori u potpunosti slažu sa svim segmentima, to znači da nema razumnih primedbi i iz nekoliko mogućih razloga se odlučuje da pristane i da se povinuje. Do konsenzusa može doći neformalno, ali postoje formalne strategije za postizanje konsenzusa. Važno je razumeti da razvoj formalnog konsenzusa nije metod za stvaranje novog znanja, već na najbolji način koristi već dostupne informacije. Preduslov za uspešan konsenzus je da ne postoji *zlatni standard*, da mišljenja nisu unapred dijametralno suprotna jedno drugom i da su učesnici spremni da promene svoje mišljenje.

⁴⁰ Pamela Trevithick, *Social work skills. A practice handbook*, op. cit., p. 24.

⁴¹ Mary McColgan and Cheryl McMullin, *Doing relationship-based social work*, Jessica Kingsley Publishers, London and Philadelphia, 2017, p. 16.

⁴² Jane Fenton, *Relationship building, critical thinking and courage in practice*, Red Globe Press, London, 2019, pp. 60–81.

⁴³ Nevenka Žegarac, Anita Burgund Isakov, Cristina Nunes and Ana Antunes, *Workforce Skills in Family Support: A Systematic Review*, op. cit., p. 404.

⁴⁴ Fitch, Kathryn, Steven J. Bernstein, María Dolores Aguilar, Bernard Burnand et al., *The RAND/UCLA appropriateness method user's manual*. Rand Corp Santa Monica CA, p. 83.

⁴⁵ M. K. Murphy, N. A. Black, D. L. Lamping, C. M. McKee, C. F. Sanderson, J. Askham, T. Marteau, Consensus development methods, and their use in clinical guideline development. *Health Technol Assess*, Vol. 2, No. 3, 1998, pp. 1–88.

⁴⁶ Sara S. McMillan, Michelle King, and Mary P. Tully, "How to use the nominal group and Delphi techniques", *International journal of clinical pharmacy*, Vol. 38, No. 3, 2016, pp. 655–662.

Delfi postupak je prvobitno razvijen od strane RAND korporacije 1950-ih godina, za konvergenciju mišljenja koristeći informisano intuitivno prosuđivanje u predviđanju tehnologije, a ne za pitanja socijalne zaštite. Programeri navode da značaj Delfi metodologije proizlazi iz shvatanja da se odluke (politike) zasnivaju na individualnim očekivanjima i tumačenjima, a ne na teorijskom modelu, pa čak i kada je dostupan formalni matematički model, primenljivost ovih modela je podložna tumačenjima.^{47,48} Od ključnog značaja je izbor ekspertskeg panela (ili panela ako su uključene različite grupe zainteresovanih strana). U originalnim opisima se primenjuju distribucije frekvencija za identifikaciju obrazaca dogovora i eksplicitno je navedeno da učesnici ne bi trebalo da se sastanu licem u lice kako bi sprečili neželjeni uticaj društveno dominantnih pojedinaca.^{49,50}

Drugi pristup izgradnji konsenzusa, koji uključuje sastanak licem u lice, je tehnika nominalne grupe (NGT). Suštinska karakteristika tehnike nominalne grupe je da su ljudi u dobro organizovanom strukturiranom sastanku licem u lice sa dobro obučanim fasilitatorom. Svaki učesnik ima jednaku mogućnost da iznese svoje ideje (anonimno) i ima jednak glas. Konvergencija se postiže sumiranjem početnih ideja i diskusijom o različitim opcijama i glasanjem. Proces počinje fazom generisanja ideja u kojoj članovi panela zapisuju onoliko opcija koje mogu da smisle u određenom vremenskom okviru (traje oko 30 minuta). U sledećoj fazi sve ideje se prikupljaju u kružnom obliku, jedna po jedna ideja po osobi se prikuplja i navodi od strane fasilitatora, bez diskusije, koja traje dok se ne prikupe sve opcije. Tokom prikupljanja ideja članovi panela mogu smisliti nove ideje i čekati na (novi) red da podele sa grupom. U trećoj fazi ideje se zatim iznose i razjašnjavaju od strane ljudi koji su ih predložili, slične ideje se skupljaju. Sve opcije treba da budu dovoljno objašnjene da bi se obezbedilo razumevanje od strane svih i da bi se u fazi rangiranja moglo doći do informisanog odlučivanja. Tim istraživača treba da se pridržava unapred određene metode da bi došao do konsenzusa, rangiranja sa presekom prvih deset, na primer, ili nivoom slaganja iznad određenog procenta. U tehnici nominalne grupe fasilitator ima važnu ulogu u osiguravanju da proces bude što neutralniji i da ne dolazi do međusobnog kritikovanja. Ovo je od

⁴⁷ Norman Dalkey, and Olaf Helmer, "An experimental application of the Delphi method to the use of experts", *Management science*, Vol. 9, No. 3, 1963, pp. 458–467.

⁴⁸ Olaf Helmer. *Analysis of the future: The Delphi Method*. Available at: <http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/papers/2008/P3558.pdf>.

⁴⁹ Keith G Loughlin, and Larry F. Moore, "Using Delphi to achieve congruent objectives and activities in a pediatrics department", *Academic medicine*, Vol. 54, No. 2, 1979, pp. 101–106.

⁵⁰ Nancy I. Whitman, "The committee meeting alternative; Using the Delphi technique", *JONA: The Journal of Nursing Administration*, Vol. 20, No. 7, 1990, pp. 30–36.

suštinskog značaja da se isključi dominacija i osigura da svi mogu da govore i da se ograniči pristrasnost.^{51,52,53}

Danas se često organizuju sastanci konsenzusa na kraju Delfi procedure kako bi se došlo do konačnog dogovora. RAND metod je kombinacija dokaza i stručnog mišljenja. U ovoj metodi, sistematski pregled literature pretvodi upitniku, a nakon toga se organizuje panel. Razvijen je da detektuje kada se stručnjaci slažu, a ne da dođu do konsenzusa. Ovaj metod je prilagođen da se koristi kao sastanak licem u lice na kraju Delfi metode da bi se došlo do konsenzusa.^{54,55} Drugi kombinuju Delfi i NGT da bi došli do konačnog konsenzusa.⁵⁶

ZAKLJUČAK

U smislu konceptualizacije specifičnih veština za podršku porodicama, postoji izazov s obzirom na to da postoji širok spektar opštih komunikacionih i organizacionih veština koje su korisne u kontekstu podrške porodicama, ali i u mnogim drugim praktičnim kontekstima. Drugi izazov u sprovedenim istraživanjima koje se odnose na veštine podrške porodicama jeste što se neke identifikovane veštine odnose više na attribute ili kvalitete profesionalaca, a neke od njih se odnose na znanje više nego na praktične veštine. Rezultati

⁵¹ Fitch, Kathryn, Steven J. Bernstein, María Dolores Aguilar, Bernard Burnand et al., *The RAND/UCLA appropriateness method user's manual*. Rand Corp Santa Monica CA, p. 96.

⁵² MK Murphy, NA Black, DL Lamping, CM McKee, CF Sanderson, J Askham, T. Marteau, "Consensus development methods, and their use in clinical guideline development", *Health Technol Assess*, Vol. 2, No. 3, pp. 1–88.

⁵³ Andre L. Delbecq, and Andrew H. Van de Ven, "A group process model for problem identification and program planning", *The journal of applied behavioral science*, Vol. 7, No. 4, 1971, pp. 466–492.

⁵⁴ Theresa To, Astrid Guttmann, Diane Loughheed M., Andrea S. Gershon, Sharon D. Dell et al., "Evidence-based performance indicators of primary care for asthma: a modified RAND Appropriateness Method", *International Journal of Quality in Health Care*, Vol. 22, No. 6, 2010, pp. 476–485.

⁵⁵ James Duffy, Janneke van 't Hooft, Chris Gale, Mark Brown, William Grobman et al., "A protocol for developing, disseminating, and implementing a core outcome set for pre-eclampsia", *Pregnancy Hypertens*, Vol. 6, No. 4, 2016, pp. 274–278.

⁵⁶ Luise A. Gerbens, Aron E. Boyce, Dmitri Wall, Sebastien Barbarot, Rrichard J. de Boij et al., "TREATment of ATopic eczema (TREAT) Registry Taskforce: protocol for an international Delphi exercise to identify a core set of domains and domain items for national atopic eczema registries", *Trials*, Vol. 18, No. 1, 2017, pp. 1–12.

nam ukazuju na potrebu za organizacijom i katalogizacijom veština u cilju standardizacije veština za podršku porodicama u evropskom kontekstu. Kako bismo ovo postigli, aktivnost izgradnje konsenzusa, kakva je Delfi studija, čini se kao adekvatan ishod.

Rezultati Delfi studija se generalno smatraju pouzdanim i validnim finalnim produktom. Mnoga istraživanja implementirala su Delfi studije za različite ciljeve, poput razvoja smernica, formulisanja prioriteta, specifikaciju obrazovnog sadržaja ili identifikacije obećavajućih tehnologija. Ovi istraživački programi imaju potencijala da nastave sa istraživanjem nalaza kroz paralelno ili naknadno istraživanje. Na taj način, Delfi studija može voditi do inovativnih nalaza i rezultata koji nisu bili predviđeni iz unapred konstruisanih okvira.⁵⁷

Dominantni epistemološki pristup primenjen u istraživanjima zasniva se na logici i naučnoj racionalnosti kroz analizu i/ili opservaciju. U osnovi ovog pristupa su Lajbnicov i Lokov sistem ispitivanja.⁵⁸ Delfi se nadovezuje na Lokovu predstavu o ljudskom iskustvu kao osnovi za poimanje istine. Iako se većinom primena Delfi metode uklapa u ovu tradiciju, ovaj metod može biti korišćen za ispitivanje istraživačkih pitanja koja su konceptualizovana u okviru Singerijanskog sistema ispitivanja. Istraživanja u okviru ove paradigme ne pretpostavljaju postojanje objektivne istine koja može biti istražena u svom prirodnom kontekstu. Umesto toga, validne propozicije su holističke i uzimaju u obzir da priroda znanja zavisi od konteksta.⁵⁹ Stoga, istina je uvek konstrukcija koja je rezultat komunikacije među ljudima, utkana u ove kontekste.⁶⁰

Prethodno objavljeni nalazi pregleda literature imali su za cilj unaprednje kredibiliteta, odnosno prikazani su kao prvi test primene rezultata. Ovde se pomeramo korak unapred u tome da smo primenili nalaze i naknadno nastojali da podržimo i usavršimo nalaze radionice izgradnje konsenzusa i primenimo ih u konstruisanje Delfi studije. Često se pretpostavlja da je za prirodu predviđanja ovih studija potrebno odložiti naknadna istraživanja dok ne

⁵⁷ Tim C. E. Engels and Holly Powell Kennedy, "Enhancing a Delphi study on family-focused prevention", *Technological forecasting and social change*, Vol. 74, No. 4, 2007, pp. 433–451.

⁵⁸ Harold Linstone, *Decision making for technology executives: using multiple perspectives to improved performance*, Artech House Technology Manage, 1999, p. 121.

⁵⁹ Ian I. Mitroff and Murray Turoff, "Philosophical and methodological foundations of Delphi" in Ian Mitroff and Murray Turoff (eds.), *The Delphi Method: Techniques and application*, Addison Wesley, Massachusetts, 2002, pp. 17–36.

⁶⁰ Michael J. Crotty, *The foundations of social research, Meaning and Perspective in the Research Process*, SAGE, 1999, p. 254.

istekne njihov predviđeni vremenski opseg.⁶¹ Po našem mišljenju, postoje i druge mogućnosti. Naknadni nacrti mogu se, na primer, primeniti na način da uključe kreatore politika, druge aktere i korisnike politika kako bi se unapredili rezultati Delfi studije kroz uvođenje novih perspektiva. Nijedno istraživanje nije definitivno, i Delfi studija nije izuzetak.

Važno je da razumemo da konsenzus nije „istina“, već pre imenovanje/dogovor da se rezultati prihvate kao zamena dok se ne pojavi bolja paradigma. Može biti korisno ponoviti procedure nakon nekoliko godina za objavljivanje novih ili dodatnih dokaza ili kada se nakon perspektivne upotrebe prethodnog proizvoda konsenzus pokaže beskorisnim.

BIBLIOGRAFIJA

- [1] Antunes Ana, Avirovic Bundalevska Irena and Radulovic Makedonka, *A review of books and handbooks related to the workforce skills in family support: Research Report*, EuroFam Net, 2022. Available from: https://eurofamnet.eu/sites/default/files/toolbox/academic-outputs/WG4_ReviewBooksHandbooks.pdf?2022-04-04 (Accessed July 22, 2022), p. 10.
- [2] Baker, John, Lovell, Karina and Harris, Neil, “How expert are the experts? An exploration of the concept of ‘expert’ within Delphi panel techniques”, *Nurse researcher*, Vol. 14, No. 1, 2006, pp. 59–70.
- [3] Birdsall Ian A., *It seemed like a good idea at the time: The forces affecting implementation of strategies for an information technology project in the Department of Defense*, PhD thesis, Virginia Polytechnic Institute and State University, 2004, p. 59.
- [4] Brady, Shane R., “Utilizing and adapting the Delphi method for use in qualitative research”, *International Journal of Qualitative Methods*, Vol. 14, No. 5, 2015, 1–5.
- [5] Brassart Elise, Prevost Claudia, Betrisey Carine, Lemie Maude and Desmarais Chantal, “Strategies developed by service providers to enhance treatment engagement by immigrant parents raising a child with a disability”, *Journal of Child and Family Studies*, Vol. 26, No. 4, 2017, pp. 1230–1244.
- [6] Bridge Gillian, “Child observation as a training strategy: social work with disabled children and their families”, *Infant Observation*, Vol. 2, No. 2, 1999, pp. 51–66.
- [7] Chand Ashok and Thoburn June, “Research review: Child and family support services with minority ethnic families: What can we learn from research?” *Child & Family Social Work*, Vol. 10, No. 2, 2005, pp. 169–178.
- [8] Constantinou Costas, Papageorgiou Alexia, Samoutis George and Mc Crorie Peter, “Acquire, apply, and activate knowledge: A pyramid model for teaching

⁶¹ Gunther, Tichy, “The over-optimism among experts in assessment and foresight”, *Technological Forecasting and Social Change*, Vol. 71, No. 4, 2004, pp. 341–363.

- and integrating cultural competence in medical curricula”, *Patient Education and Counseling*, Vol. 101, No. 6, 2018, pp. 1147–1151.
- [9] Cox David, “From interdisciplinary to integrated care of the child with autism: The essential role for a code of ethics”, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, Vol. 42, No. 12, 2012, pp. 2729–2738.
- [10] Crotty Michael J., *The foundations of social research, Meaning and Perspective in the Research Process*, SAGE, 1999, p. 254.
- [11] Custer Rodney L., Scarcella Joseph A., and Stewart Bob R., “The modified Delphi technique-A rotational modification”, *Journal of Vocational and Technical Education*, Vol. 15, No. 2, pp. 1–10.
- [12] Dalkey, Norman, and Helmer Olaf. “An experimental application of the Delphi method to the use of experts”, *Management science*, Vol. 9, No. 3, 1963, pp. 458–467.
- [13] Daly Mary, Bray Rachel, Bruckauf Zlata, Byrne Jasmina, Margaria Alice, Pećnik Ninoslava and Samms-Vaughan Maureen, *Family and parenting support: Policy and Provision in a Global Context*, United Nations, 2015, p. 56.
- [14] Damari Behzad and Ehsani Chimeh Elham, “Public Health Activist Skills Pyramid: A Model for Implementing Health in All Policies”, *Social Work in Public Health*, Vol. 32, No. 7, 2017, pp. 407–420.
- [15] Delbecq, Andre L., and Van de Ven Andrew H., “A group process model for problem identification and program planning”, *The journal of applied behavioral science*, Vol. 7, No. 4, pp. 466–492.
- [16] Dolan Patrick, Žegarac Nevenka and Arsić Jelena, “Family Support as a Right of the Child”, *Social Work and Social Sciences Review*, Vol. 21, No. 2, 1971, pp. 8–26.
- [17] Duffy James, van ‘t Hoofft Janneke, Gale Chris, Brown Mark, Grobman William, et al., “A protocol for developing, disseminating, and implementing a core outcome set for pre-eclampsia”, *Pregnancy Hypertens*, Vol. 6, No. 4, 2020, pp. 274–278.
- [18] Duncan Edward A. S., “The nature and use of consensus methodology in practice” in Taylor Renee R. Kielhofner (ed.), *Research in occupational therapy: Methods of inquiry for enhancing practice*, LA Davis, Philadelphia, 2006, 2016, pp. 401–410.
- [19] Engels Tim C.E. and Kennedy Holly Powell, “Enhancing a Delphi study on family-focused prevention”, *Technological forecasting and social change*, Vol. 74, No. 4, 2007, pp. 433–451.
- [20] Fenton Jane, *Relationship building, critical thinking and courage in practice*, Red Globe Press, London, 2019, pp. 60–81.
- [21] Fitch, Kathryn, et al., *The RAND/UCLA appropriateness method user’s manual*. Rand Corp Santa Monica CA, 2001, p. 83.
- [22] Gerbens Luise A., Boyce Aron E., Wall Dmitri, Barbarot Sebastien, de Booi Richard J. et al., “TREATment of ATopic eczema (TREAT) Registry Taskforce: protocol for an international Delphi exercise to identify a core set of domains and domain items for national atopic eczema registries”, *Trials*, Vol. 18, No. 1, 2017, pp. 1–12.

- [23] Greatorex Jackie and Dexter Trevor, "An accessible analytical approach for investigating what happens between the rounds of a Delphi study", *Journal of advanced nursing*, Vol. 32, No. 4, pp. 1016–1024.
- [24] Habibi Arash, Sarafrazi Azam and Izadyar Sedigheh, "Delphi technique theoretical framework in qualitative research", *The International Journal of Engineering and Science*, Vol. 3, No. 4, pp. 8–13.
- [25] Helmer Olaf. *Analysis of the future: The Delphi Method*. Available at: <http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/papers/2008/P3558.pdf>.
- [26] Hemmeter Mary Louise, Fox Lise and Algina James, "Evaluating the Implementation of the Pyramid Model for Promoting Social-Emotional Competence in Early Childhood Classrooms", *Topics in Early Childhood Special Education*, Vol. 36, No. 3, pp. 133–146.
- [27] Herrera-Pastor David, Frost Nick and Devaney Carmel, "Understanding contemporary Family Support: Reflections on theoretical and conceptual frameworks", *Social Work and Social Sciences Review*, Vol. 21, No. 2, pp. 27–45.
- [28] Hsu Chia-Chien and Sandford Brian A., "The Delphi technique: making sense of consensus", *Practical assessment, research, and evaluation*, Vol. 12, No. 1, pp. 1–8.
- [29] Iqbal Susanne and Pison-Young Laura, "The Delphi method", *Psychologist*, Vol. 22, No. 7, pp. 598–601.
- [30] Keeney Sinead, McKenna Hugh, and Hasson Felicity, *The Delphi technique in nursing and health research*, John Wiley & Sons, Oxford UK, 2011, p. 80.
- [31] Kolb David A., *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*, Englewood Cliffs, New York, 1984, p. 29.
- [32] Linstone Harold A. and Turoff Murray, *The Delphi Method Techniques and Applications*, Addison Wesley, Massachusetts, 2002, p. 10.
- [33] Linstone Harold, *Decision making for technology executives: using multiple perspectives to improved performance*, Artech House Technology Manage, 1999, p. 121.
- [34] Loughlin, Keith G., and Larry F. Moore, "Using Delphi to achieve congruent objectives and activities in a pediatrics department", *Academic medicine*, Vol. 54, no. 2. 1979, pp. 101–106.
- [35] Massaroli Aline, Martini Jussara Gue, Motta Lino Monica, Spenassato Debora and Massaroli Rodrigo, "The Delphi Method as a Methodological Framework for Research in Nursing", *Texto e Contexto*, Vol. 26, no. 4, 2018, pp. 1–9.
- [36] McColgan Mary and McMullin Cheryl, *Doing relationship-based social work*, Jessica Kingsley Publishers, London and Philadelphia, 2017, p. 16.
- [37] McMillan, Sara S., King Michelle, and Tully Mary P., "How to use the nominal group and Delphi techniques." *International journal of clinical pharmacy*, Vol. 38, No. 3, 2016, pp. 3655–662.
- [38] Mead, Donna, and Mosely Laurence, "The use of the Delphi as a research approach", *Nurse researcher*, Vol. 8, No. 4, 2001, pp. 4–23.

- [39] Mitroff Ian I. and Turoff Murray, "Philosophical and methodological foundations of Delphi" in Mitroff Ian and Turoff Murray (eds.), *The Delphi Method: Techniques and application*, Addison Wesley, Massachusetts, 2002, pp. 17–36.
- [40] Murphy M. K., Black N. A., Lamping D. L., McKee C. M., Sanderson C. F., Askham J., Marteau, T., "Consensus development methods, and their use in clinical guideline development", *Health Technol Assess*, Vol. 2, No. 3, 1998, pp. 1–88.
- [41] Nigussie Demssie Yared, Wesselink Renate, Biemans Harm J. A. and Mulder Martin, "Think outside the European box: Identifying sustainability competencies for a base of the pyramid context", *Journal of Cleaner Production*, Vol. 221, 2019, pp. 828–838.
- [42] Patterson JoEllen, Williams Lee, Edwards Todd M., Chamow Larry and Grauf-Grounds Claudia, *Essential Skills in Family Therapy, Third Edition: From the First Interview to Termination*, The Guilford Press, Njork, 2018, p. 21.
- [43] Rodrigo Lopez Maria Jose, Arranz Freijo Enrique, Balsells Bailon Angels, Hidalgo Garcia Victoria, Maiquez Chavez Maria Luisa, Quntana Juan Carlos Martin, Martinez Gonzalez Raquel-Amaya, Ochaita Alderete Esperanza and Manzano Fernandez Ainhoa, *Guía de Competencias Interprofesionales en Parentalidad Positiva*, FEMP, Madrid, 2021, p. 23.
- [44] Schon Donald A., *How professionals think in action*, Basic Books, New York, 1983, p. 43.
- [45] Stewart, David W., and Prem N. Shamdasani, *Focus groups: Theory and practice*, Vol. 20. Sage publications, 2014, p. 37.
- [46] Sumsion, Thelma, "The Delphi technique: an adaptive research tool", *British Journal of Occupational Therapy*, Vol. 61, No. 4, 1998, pp. 153–156.
- [47] Thomilson Barbara, *Family Assessment Handbook: An Introductory Practice Guide to Family Assessment*, Cengage Learning, Hampshire, 2015, p. 25.
- [48] Thompson Ellysia-Grace, Frances Knowles Susan, and Greasley Pete, "Understanding resilience in young people with complex mental health needs: A Delphi study", *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, Vol. 24, No. 3, pp. 405–416.
- [49] Tichy Gunther, "The over-optimism among experts in assessment and foresight", *Technological Forecasting and Social Change*, Vol. 71, No. 4, 2004, pp. 341–363.
- [50] To Theresa, Guttmann Astrid, Lougheed M. Diane, Gershon Andrea S., Dell Sharon D. et al., "Evidence-based performance indicators of primary care for asthma: a modified RAND Appropriateness Method", *International Journal of Quality in Health Care*, Vol. 22, No. 6, 2010, pp. 476–485.
- [51] Trevithick Pamela, *Social Work Skills and Knowledge*, Open University Press, London, 2012, p. 17.
- [52] Unwin Peter and Hogg Rachel, *Effective Social Work With Children and Families: A Skills Handbook*, SAGE, Kalifornija, 2012, p. 32.
- [53] Whitman, Nancy I. "The committee meeting alternative; Using the Delphi technique", *JONA: The Journal of Nursing Administration*, Vol. 20, No. 7, 1990, pp. 30–36.

- [54] Williams Betsy White, Byrne Phil, Welindt Dillon and Williams Michael V., "Miller's Pyramid and Core Competency Assessment: A Study in Relationship Construct Validity", *Journal of Continuing Education in the Health Professions*, Vol. 36, No. 4, 2016, pp. 295–299.
- [55] Žegarac Nevenka, Burgund Isakov Anita, Nunes Cristina and Antunes Ana, "Workforce Skills in Family Support: A Systematic Review", *Research on Social Work Practice*, Vol. 31, No. 4, 2021, p. 402.

Anita Burgund Isakov
Violeta Marković
Maria Cristina de Oliveira Salgado Nunes

REPERCUSSIONS ON CONSENSUS BUILDING STUDIES: AN EXAMPLE OF CONSENSUS ON FAMILY SUPPORT SKILLS

Abstract

Family support professional skills is a broad concept that includes a variety of knowledge, attitudes, traits and technical abilities. In an attempt to catalog family support professional skills, a group of family support experts, researchers and stakeholders gathered around the COST network CA18123 – The European Family Support Network A bottom-up, evidence-based and multi-disciplinary approach. In order to generate existing knowledge from the literature and achieve standardization of skills in the field of family support, a consensus building design was created among experts, professors, decision makers and practitioners in the field of family support.

The findings suggest that the consensus building workshop had similar results to the findings of the systematic literature review in which skills were divided into: attitudes and characteristics of professionals, specific knowledge and technical skills. Findings from the workshop provided clear information for the structure of the Delphi study. The text discusses different models of consensus building, their advantages and disadvantages, as well as arguments for choosing a Delphi study. Basic considerations of the Delphi method in the context of consensus building on family support skills will be presented as well as steps in constructing the approach.

Key words:

family support, skills of professionals, Delphi study.